

פסחים ז

משה שווערד

1. רא"ש מסכת פסחים פרק א סימן ט

[דף ו ע"ב] אמר רב יהודה אמר רב הבודק צריך שיבטל (א) מיד אחר בדיקתו. היכי מבטל דאמר הכי כל חמירא דאיכא ברשותי דלא חזיתיה ולא בערתיה ליבטיל ולחשיב *כעפרא דארעא (ב) והוי הפקר ולא דידיה ולא עובר עליו בכל יראה ומ"ט צריך ביטול והלא בדק ופינה כל החמץ שנמצא [1] אי נימא משום פירורין דקים שלא מצא בבדיקה ונשארו ועובר עליו בכל יראה ואע"פ שאינו רואה דהא לא כתיב לא תראה חמץ אלא לא יראה משמע לא יהא לך חמץ במקום הראוי לראיה ואע"פ שאין יודע שהם בביתו מ"מ כל יראה איכא ולכך צריך שיבטל ושוב אין כאן איסור כל יראה.

2. תוספות מסכת פסחים דף כא עמוד א

ואי אשמעינן חיה משום דמצנעא לה - ואין עובר משום כל יטמין דכל יטמין נפקא לן מלא ימצא ואין זה מצוי כיון שאין יודע היכן הוא וכן משמע בפ"ק (בדף ו:): דפריך וכי משכחת לה ליבטלה משמע [2] דכל כמה דלא משכחת לא עבר בכל יראה הק' רשב"א היכי שרי להאכיל לחיה שדרכה להטמין הא תנן בפ"ק (דף ט:): מה שמשיר יניחנו בצינעא כדי שלא תטול חולדה בפניו ויהא צריך בדיקה אחריו וכ"ש שאסור ליתן בפניהם ויש לחלק בין חיה לחולדה המגדלים בבתים דההיא לא מצנעא כולי האי כמו חולדה הטומנת בחורים ובסדקין.

3. שערים מצויינים בהלכה

וניבטליה בארבע או בחמש, כיון דלאו זמן ביעורא הוא, דילמא פשע ולא מבטל ליה. פרש"י שישכח כו', דעל ידי מה יזכר, אבל עכשיו שעסוק בבדיקתו יזכר. ובשו"ת מהרי"ל החדשות (סי' מח) הקשה, ניחוש דילמא לית ליה מידי לבער, ופשע ולא מבטל, אלא יש סמך מכאן דמניחן כדי שימצאו ודאי כו'. וכ"כ בשו"ת מהרי"י ווי"ל (סי' קצג) בשמו, דמהאי טעמא מניחין חמץ כו'. ומובא בחק יעקב (סי' תלב) עמש"כ הרמ"א (שם) שכן המנהג. וכתב הרמ"א (סוס"י תמה) שאם לא מצא חמץ בבדיקתו ישרוף הכלי שלקח לבדיקה, כדי שלא ישכח חובת הביעור והביטול, ומקורו במהרי"ל (שם).

4. ספר קצות החושן סימן תו ס"ק ב

ונראה בזה משום דבאיסורי הנאה לא מהני הפקרו כלל וכדמוכח בפסחים (ז, א) בהא דאמרו ונבטליה בשית, משום דרב גידל דאמר המקדש משש שעות ולמעלה אין חוששין לקידושין, אלמא דאין לבעלים שום כח להפקיר אחר שנאסר בהנאה. וכ"כ רש"י פ' שור שנגח ד' וה' (ב"ק מה, א) בהא דאמרו שם שור הנסקל משנגמר דינו מכרו אינו מכור הקדושו אינו מוקדש, ופי' רש"י אינו מוקדש [1] דלאו ברשותיה קאי לאקדושיה וא"כ ה"ה לאפקוריה, אינו ברשותו. אלא דאיסורי הנאה אע"ג דלאו ברשותיה קאי אבל בעלים מיהא אית ליה וכמ"ש הריב"ש (בסי' תא) דזכיה יש בו באיסורי הנאה מדאמרינן בע"ז מכי אגבה קניא ע"ש. וכ"כ הרשב"א בחידושי פ' לולב הגזול (סוכה לה, א) באתרוג של ערלה חשיב לכם ומשום דאית ליה בעלים אע"ג דאסור בהנאה ע"ש.

5. רש"י מסכת פסחים דף ו עמוד ב
דלאו ברשותיה הוא – [2] אינו שלו.

6. ספר קובץ שעורים ח"א - מסכת פסחים דף ו/ב

(כו) שני דברים אינן ברשותו ועשאן הכתוב וכו' חמץ, והיינו כיון דחמץ אסור בהנאה לא מיקרי לך כדאיתא

בכמה דוכתי דאיסוה"נ לא מיקרי לכם, אלא דבהכי חייביה רחמנא דעובר בבי, אבל נראה פשוט דלא חדית רחמנא אלא אם האיסור משום חמץ גרידא ולא משום איסור אחר, כגון שהיה החמץ מכלאי הכרם לא אמרינן כיון דבלא"ה אסור משום חמץ ומ"מ עובר ה"ה אם ניתוסף בו איסור אחר, הא ליתא דבכל מקום דמצינו בהכי חייביה רחמנא אמרינן אין לך בו אלא חידושו [וצ"ע בתוס' ב"ק ד"ה איסוה"נ וכו' ומה בכך הא כל טובה נמי לאו דמרה קטבה ולפי הנ"ל לכאורה אין מקום לקושיהם] ונראה דאפילו נאסר בהנאה מאיסור אחר לאחר זמן איסורו ג"כ פקע איסור ב"י דהא בגמ' פריך ולבטליה לאחר שש ומשני משום דלאו ברשותיה קאי ואין לו כח לבטלו אבל אילו היה בו כח לבטל פקע ב"י אף שכבר חל, ולשיטת תוס' ביטול מטעם הפקר ומבואר דאילו נעשה הפקר לאחר"ז איסורו פקע חיובא דב"י וה"ה כשנעשה אח"כ איסוה"נ מאיסור אחר כגון שהשתחוהו לו לע"ז, ולכאורה בטר דתיקנו חכמים לאסור מתחלת שש ואיסורא דרבנן כדאורייתא דמי דפירש"י הטעם משום הפקר ב"ד תו לא משכחת כלל אחר שש ב"י דאורייתא שכבר נעשה הפקר מתחלת שש, **וי"ל לפי מ"ש הר"ן נדרים מ"ד ד"ה ופרכינן**

שלא באו חכמים להקל אלא להחמיר עיי"ש ה"נ לא הפקירו אלא לענין שלא יוכל לבטל או לקדש אשה, אבל לא לענין שלא יעבור בב"י דלענין זה הוא שלו, ואף דלענין קידושי אשה היו ג"כ קולא שאינה צריכה גט התם א"א לחלק ולומר דלענין ד"מ אינו שלו ולענין קידושיהו היו שלו, אבל לענין ב"י אפשר לחלק דלענין זה היו שלו אף שלד"מ אינו שלו כמ"ש הר"ן שם לענין פטור מעשר, דאף דהוי הפקר מ"מ לענין מעשר אינו הפקר וחייב מדאורייתא, ואף דלענין קידושיהו ג"כ אפשר לומר דלכל ד"מ הוא הפקר ולענין כח הקנאה היו שלו כמו בתרומה למ"ד טוה"נ ממון דהיא של הבעלים רק לענין הקנאה כמו קני ע"מ להקנות, מ"מ כיון דהוא איסוה"נ ג"כ לגבי האשה ואין לה בו דין ממון אינה מקודשת:

(כז) ובעיקר הך מילתא דלבתר עידן איסורא לאו ברשותיה קאי ופירש"י דהוא אינו שלו קשה דבגמ' ב"ק ס"ו קאמר האי זה מתיאש וזה אינו רוצה לקנות, ואי נימא דאינו שלו מה בכך דאינו רוצה לקנות, ועוד אפילו ירצה לקנותו הא הוי הפקר, **ושמא הכונה דאינו שלו לענין דין ממון** כמו מע"ש למ"ד ממון גבוה דגוף הדבר שלו אלא דאין בו דין ממון דבגמ' סוכה ל"ה מדמי לה אהדדי:

7. תוספות מסכת פסחים דף ו עמוד ב

משש שעות ולמעלה – [1] פ"ה מתחלת שש ולא נהירא לר"ת דע"כ הא דאמר לעיל חמץ מו' שעות ולמעלה אסור היינו מסוף שש [2] ופר"ת דמסוף שש קאמר ומייתי ראיה מחיטי קורדנייתא שהן קשין והוה חמץ נוקשה שאינו אסור נמי אלא מדרבנן.

8. רבנו פרץ על פסחים דף ז/א

משש שעות ולמעלה אסור. פ"י רש"י בתחלת שש, אפי' בחטי קור[ד]נייתא אין חוששין לקדושיהו, וק' כיון דמקודשת היא מן התורה היאך אפקעוה רבנן לקדושיה מיניה, **ויש לומר דכיון דרבנן אסרו אותה אינה שוה כלום, וא"כ מדאורייתא אינה מקודשת דבעינן שווה כסף וליכא, חדא דאסור למוכרו, ועוד דלא ימצא אדם שיקנהו**, וממ"ק לפי רש"י, חדא דפ"י דמיירי בתחלת שש והא אמרינן לעיל [ד' ע"ב] חמץ משש שעות ולמעלה אסור מנלן, והיינו בסוף שש מדמייתי עליה קרא, א"כ מיירי באיסור דאורייתא, ומדאורייתא אינו אסור אלא מסוף שש שעות ולמעלה, דהא מייתי עליה אך חלק, דהוא חץ באלפא ביתא דאח"ס בט"ע גי"ף דכ"ץ, אלמא משמע דמשש שעות ולמעלה משמע מסוף שש שעות, וע"ק דמאי קאמר אפי' בחטי קורדנייתא, מה חדוש בא להשמיענו בחטין אילו יותר משאר חטין הא אפי' בשאר חטין נמי לא הוה קדושין כיון דשעות דרבנן, לכ"נ לר"ת משש שעות ולמעלה היינו מסוף שש שעות, ונקט חיטי קורדנייתא דוקא דאע"ג דקשין הן (וכן) [והן] חמץ נוקשא שאין בו אלא אסור דרבנן א"ה אין חוששין לקדושיהו, והכי מייתי ראיה דכי היכי דחזינן הכא דבחמץ דרבנן ושעות דאורייתא אינו ברשותו מדקאמר אין חוששין לקדושיהו הכא נמי נימא לעיל בחמץ דאורייתא ובשעות דרבנן:

9. שפת אמת על פסחים דף ז/א

בגמ' דא"ר גידל א"ר כו' קשה מאי מייתי מדר"ג הא בלא"ה ידעינן דאסור מדרבנן בהנאה. ואי מייתי להוכיח דא"ה דרבנן חשוב אינו ברשותו מאי ראיה איכא דילמא טעמא דר"ג הואיל ואינה ש"פ כיון דאסורה ליהנות מדרבנן. **וי"ל דדיוק הגמ' מדר"ג הכי הוא הואיל ואמר סתם דאין חוששין לקידושיהו משמע דאפי' לא ידעה ועברה ואכלה או נהנית וקיי"ל בעלמא בלוקח איסור בחזקת היתר ואכל איסור דרבנן הוא לא הוי מקח טעות כמבואר בחו"מ (סי' רל"ד) ע"ש. וא"כ הא דאינה מקודשת ע"כ צ"ל הטעם הואיל דכסף קידושיהו צריך להיות שלו וא"ה לאו ברשותי' הוא חשיב כמקדש בדבר שאינו שלו כמ"ש הראשונים בפ"ב דקידושיהו גבי המקדש בחלקו ע"ש. ובהכי א"ש ג"כ מ"ש רש"י הטעם דאפקעינהו רבנן לקידושיהו מיני' משום דמשמע בגמ' דאפי' אית לה הנאה נמי אינה מקודשת משום דאינו ברשותו וא"כ קשה הא מה"ת ברשותו הוא ולמה לא תהי' מקודשת מה"ת ע"ז תי' משום דאפקעינהו כו':**

10. שו"ע אורח חיים - סימן תלד

(ב) אחר הבדיקה מיד בלילה יבטלנו ויאמר: כל חמירא דאיתיה ברשותי דלא חזיתיה ודלא ביערתיה לבטיל וליהוי כעפרא דארעא: הגה - ויאמר הביטול בל' שמבין (מהר"י ברי"ן). ואם אמרו בל' הקודש כל חמירא כולל חמץ ושאר (ת"ה סימן קל"ד), אבל בשאר לשונות צריך להזכיר כל אחד בפני עצמו (ד"ע), וטוב לחזור ולבטלו פעם אחרת ביום י"ד סוף שעה חמישית, קודם שתגיע שעה ששית, שמשתיגוע שעה ששית נאסר ואין בידו לבטלו: הגה - ואין לבטלו ביום אלא לאחר ששרף החמץ, כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלו (מהרי"ו):

11. משנה ברורה סימן תלד

(יא) וטוב לחזור ולבטלו - לפי שרגילין לקנות פת ביום י"ד למאכל וגם בפת ששייר בלילה למאכלו לא נתכוין לבטלו [ואף אם כוון לבטלו הלא חוזר וזוכה בו] ויש לחוש שמא ישאר ממנו כזית ויעבור עליו לכך חוזר ומבטלו ומ"מ אין לסמוך על בטול היום לבד ושלא לבטל בלילה. דחיישינן שישכח לבטל עד שעה ששית דאז לא מהני בטול:

12. דף על הדף פסחים דף ז עמוד א

בגמ': והא תניא היה יושב בביהמ"ד וכו' מבטלו בלבו אחד שבת ואחד יו"ט. כתב הגר"ע יוסף שליט"א בשו"ת יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ד) שהנה מגמרא זו מקשה הרמב"ן על ר"ת דס"ל דביטול חמץ הוא מטעם הפקר, דאיך התיירו ביטול בשבת והלא אסור לאדם להפקיר נכסיו בשבת, ולפיכך לומד הרמב"ן שהטעם הוא משום "תשבתו" ומקיים המצוה, וזה ומותר לעשות בשבת.

והנה המאירי כותב בספר מגן אבות (סימן י"ח) שהלא אמרו בשבת (קכו ע"ב) לגבי דמאי דמי בעי מפקר לנכסיה והוי עני וחזי ליה, הרי להדיא שמותר להפקיר בשבת. ונראה דמחלוקת הרמב"ן והמאירי הוא, שלהרמב"ן הא דאמרינן בדמאי דאי בעי מפקר לנכסיה, אע"פ שבאמת לא יכול להפקיר משום איסור שבת, אע"כ האיסור דשבת שרביע עליה, לא אלימא לעשות מעכב בו. אבל לפי המאירי האיסור שרביע עליה, היה עושה שהדמאי לא חזי, אלא הטעם שהדמאי חזי הוא מפני שמפקירין בשבת, עיי"ש.

13. רמב"ם יד החזקה הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ו

(ט) מעות הנמצאות בירושלים אפילו דינרי זהב עם הכסף ועם המעות הרי אלו חולין הואיל ושוקי ירושלים מתכבדין בכל יום מצא בתוכן חרס וכתוב בו מעשר הרי אלו מעשר שני בד"א בשאר ימות השנה אבל ברגל הכל מעשר:

14. רמב"ם יד החזקה הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ו

(יא) תיבה שנשתמש בה חולין ומע"ש ונמצא בתוכה מעות אם רוב מניחין מעשר הרי המעות מעשר ואם רוב מניחין חולין חולין מחצה למחצה חולין:

15. כסף משנה הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ו הלכה יא

תיבה שנשתמש בה חולין וכו'. בפרק קמא דפסחים (דף ז) והתם מוקי לה בשאינו יודע איזה מהן בסוף א"נ שנשתמשו בה צבורין צבורין אי נמי כגון דאשתכח בגומא וצריך טעם למה השמיט רבינו אוקימתות אלו:

16. רא"ש מסכת פסחים פרק א סימן י

אמר רב יהודה אמר רב הבודק צריך שיברך. [1] דלא תימא אינה כל כך מצוה כיון דאינה אלא לבער את החמץ מן הבית.

17. קרבן נתנאל מסכת פסחים פרק א

[ח] דאינה. [2] וזה אינה מצות עשה מן התורה:

18. חידושי הריטב"א מסכת פסחים דף ז עמוד א

אמר רב יהודה אמר רב הבודק צריך שיברך. פ"י [איצטריך לאשמועינן] משום דעיקר המצוה היינו ביעור [3] ואין הבדיקה אלא כתיקון והכשר, ואע"ג דודאי בדיקה מן התורה וישנה בכלל השבתה דלא סגי בלאו הכי, מכל מקום קס"ד שלא יברך אלא בשעת הביעור, קמ"ל.

19. חידושי הר"ן מסכת פסחים דף ז עמוד א

אמר רב יהודה הבדוק צריך שיברך, וא"ת פשיטא ולמה לא יברך כשם שהוא מברך על המצות כולן, [4] י"ל דהא קמ"ל דאע"ג דביעור חמץ עיקר המצוה אפ"ה משעה שהוא מתחיל בו דהיינו בשעת בדיקה מברך עליה, ומיהו אין מברכין לבדוק אלא לבער שיעקר כוונת הבדיקה היא הביעור

20. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת פסחים דף ז עמוד א

אמר רב יהודה הבדוק צריך שיברך. צ"ב מה קמ"ל הא אמרינן בשבת (כ"ג ע"א) דעל כל מצוה דרבנן תיקנו ברכה. [5] וי"ל דסד"א שלא יברך כיון שאין הבדיקה מצוה לעצמה ואין כאן ברכה על מ"ע אלא ברכה על קיום הל"ת של ב"י וב"י קמ"ל דמברך [כ"ג לפרש כוונת הרא"ש ריש סימן י' וע' בק"נ סק"ח]. עי"ל דסד"א דחייב הבדיקה אינו אלא לברך שאין חמץ ברשותו שלא יעבור באיסור ב"י וב"י [של מחר] (ואם בדק ולא מצא הרי נתברר שלא היה צריך לבדיקה כלל) וא"כ אין בזה תקנת ברכה קמ"ל דמברך, שיש כאן מצות בדיקה וביעור. [וע' תוס' שבת כ"ה ע"ב ד"ה חובה. ומש"כ בהערות חולין קה ע"א לגבי נרות שב"ק]. ויש ראשונים שתירצו דקמ"ל דמברך ואף שאין קיום המצוה בבדיקה אלא בביעור שלמחרת וקמ"ל דמברך על הבדיקה שנחשב התחלת הביעור (ועי' ב"י ריש ס' תל"ב).

21. צל"ח מסכת פסחים דף ז עמוד א

שם אמר רב יהודה הבדוק צריך שיברך. לכאורה מאי קמ"ל רב יהודה בזה ואטו עד עתה לא ידענו ברכת המצות, ואי משום דבדיקת חמץ הוא מדרבנן וקמ"ל דגם על מצוה דרבנן מברכין, ג"כ כבר מבואר בבמה מדליקין גבי נר חנוכה ורב יהודה עצמו שם [שבת] דף כ"ג ע"א אמר ביום ראשון הרואה מברך וכו' והמדליק מברך וכו'. [6] ואולי קמ"ל בזה דלא תימא כיון שהבדיקה הוא על הספק שמא יש חמץ, הרי זה דומה לדמאי דקאמר אביי התם הטעם דספק דבריהם לא בעי ברוכי, וקמ"ל רב יהודה דהבדוק צריך שיברך.

22. שו"ע אורח חיים - סימן תלב

(ב) בברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים. ואם בעל הבית רוצה, יעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שהוא מברך ויתפזרו לבדוק איש במקומו על סמך ברכה שבירך בע"ה: הגה - ונוהגים להניח פתיתי חמץ במקום שימצאם הבדוק, כדי שלא יהא ברכתו לבטלה, (מהר"י ברי"ן). ומיהו אם לא נתן לא עכב, דדעת כל אדם עם הברכה לבער אם נמצא. (כל בו):

23. ט"ז אורח חיים סימן תלב

(ד) (פמ"ג) ומיהו אם לא נתן כו'. וכן ראוי לנהוג לכתחלה דחיישי' שמא יניחנו במקו' שלא ימצאנו הבדוק וברכה לבטל' אין כאן דהברכ' קאי על מה שביע' למחר בודאי אלא שמהיו' מתחיל ע"י הבדיק':

• עיין מראה מקומות #3 & #45 & #46

24. טור אורח חיים סימן תלב

וקודם שיתחיל לבדוק יברך בא"י אמ"ה אקב"ו על ביעור חמץ שבדיקה זו תחלת ביעור ומיד (ס"א שמיד) אחר הבדיקה הוא מבטלו [1] ובעל העיטור כתב איכא מאן דמברך שהחיינו דהא מזמן לזמן קאתי [2] ואיכא מאן דאמר דלא בריך דהא לא קבע ליה זמנא דהא מפרש בים ויוצא בשיירא ודעתו לחזור אפילו מראש השנה צריך לבדוק [3] ומסתברא רשות הוא ומאן דבעי מברך [4] וא"א הרא"ש ז"ל כתב שאין מברך שהבדיקה היא לצורך הרגל וסמכין אמן דרגל

25. רא"ש מסכת פסחים פרק א

והא דלא מברכין עלה שהחיינו אע"ג דבאה מזמן לזמן. נ"ל כיון דמצוה זו אינה אלא לצורך הרגל לתקן הבית ולבער החמץ מתוכו לצורך המועד סמכין לה אמן דרגל מידי דהוה אעושה סוכה ולולב לעצמו דמחויב לברך שהחיינו בעשייתו אלא סמכי' ליה אמן דרגל (פ' לולב וערבה ס"ס לז).

26. ב"ח אורח חיים סימן תלב

ג ובעל העיטור כתב איכא מאן דאמר דמברך שהחיינו וכו'. שתי סברות אלו שכתב בעל העיטור כתבן הרשב"א בתשובה סימן רכ"ג (ח"א) וסיום דבריו ואנו אין דרכינו לומר זמן וכן כתב עוד בתשובתו (שם) סימן שע"ט וקצת קשה מדברי רבינו ירוחם (נ"ה ח"א לח ע"ב) שכתב שהרשב"א כתב שהוא רשות אם ירצה יאמר אותו כי יש בו טעם לאמרו כמו העושה סוכה ולולב וכו' ויש לומר דמה שכתב שהוא רשות היינו לומר שכיון שאין בידנו ראייה מכרחת לאחת מן הסברות אין ראוי לבטל מנהג אותן מקומות שאומרים אותו ורשות בידן לסמוך על מאן דאמר לומר זמן ואף לכתחלה יכול לנהוג כאותן מקומות שאומרים זמן ואין ראוי לגעור בו **אבל הוא עצמו לא נהג לומר זמן לפי שלא היה רוצה להכניס עצמו בספק ברכה ומכל מקום לא רצה למחות באחרים ועל דרך זה קאמר גם בעל העיטור ומסתברא רשות הוא וכו'.**

27. ספר בני יששכר - מאמרי חדש אדר - מאמר ד

ונ"ל הטעם עפ"י מה שכתב הרב הקדוש בעל חסד לאברהם [מעין שני נהר נ"ז] דבכל שנה ושנה שלשים יום קודם לפסח הש"י ברוב רחמיו וחסדיו ממציא פדיון לבניו, הגם שעל ידי העונות נפשותם שקועות ח"ו בשערי טומאה, באותן השלשים יום קודם לפסח הש"י מוציא אותם בכל יום ויום חלק אחד ופודה אותם, עד כי בליל י"ד בניסן הם עומדים חוץ לטומאה ובליל ט"ו הם בני חורין לגמרי, עכ"ל... ובזה תתבונן אשר מתחילין לדרוש בהלכות פסח ביום הפורים דייקא יום מחיית עמלק, והנה מקובל בידנו קבלת הקדמונים עיין בתיקוני זהר וברעיא מהימנא אשר לעתיד ב"ב מלחמת עמלק ומחיתו יהיה בערב חג הפסח, הרי שלך לפניך, ההתחלה ביום הפורים והסיום והגמר בערב פסח, הן המה תש"ך שעות מנין ג' פעמים עמל"ק, לבטל שיעור קומת הקליפה מכל וכל במחשבה דבור ומעשה, ובזה תבין טעם בדיקת חמץ אור לארבעה עשר [פסחים ב.], ולמה התנא נקט אור, כי יוצאים אז מחשך לאור, [5] **ותבין גם כן מה שנתקשו הפוסקים [טור או"ח סי' תל"ב] למה לא מברכין שהחיינו על בדיקת חמץ, ולדרכינו מובן, כי מברכין שהחיינו בהתחלת זמן ביעור כתרין דמסאבותא היינו ביום הפורים, והבן, ואי"ה יתבאר במאמרי חג הפסח**

28. תוספות מסכת פסחים דף ז עמוד א

בלבער כ"ע לא פליגי דלהבא משמע - מכאן היה מצריך רשב"א לברך לפני המילה להכניסו דאי לאחר המילה ישקר בברכתו דלהכניסו להבא משמע ועוד שצריך לברך עובר לעשייתו ולא נראה לר"ת דברק ר' אליעזר דמילה (שבת דף קלז: ושם) תניא המל אומר אקב"ו על המילה אבי הבן אומר להכניסו משמע לאחר המילה מקומו אע"ג דלהכניסו משמע להבא לא קשה דלא על זאת הנעשה עכשיו מברך אלא משבח ומודה להקב"ה שצונו על המילה כשתבא לידו ותיקנוה כאן לגלות ולהודיע שזו המילה נעשה לשם יוצרנו ולא לשם ע"ג ולא לשם מורנא ולא לשם הר גרזים ואין צריך לברך עובר לעשייתו אלא במקום שהעושה המצוה הוא מברך אבל כשמברך אחר לא ותדע שהרי ברכת אירוסין אינו מברך אלא אחר אירוסין.

29. חידושי הרמב"ן מסכת פסחים דף ז עמוד א

והא דאמרינן מאי מברך ופליגי בה רב פפי משמיה דרבא אמר על ביעור חמץ ורב פפא משמיה דרבא אמר לבער חמץ ואמרינן בלבער כ"ע לא פליגי דודאי להבא משמע. פרש"י ז"ל ושפיר דמי לברוכי לבער. **ואיפסיקא הילכתא על ביעור. וקשיא להו לרבוותא ז"ל כיון דבלבער כ"ע לא פליגי למה אנו מכניסין ראשינו בין המחלוקת, ותירץ הראב"ד ז"ל (שרצו לקבוע על ביעור וקבעוה פי' לפירוש) [דה"ק] והלכתא דאף על ביעור להבא משמע [ומיהו] אי אמר לבער לא מהדרינן ליה אלא שאינו ניכר מברכותיו שהוא תלמיד חכם, וכן נראה מפירוש רש"י ז"ל, וכיוצא בה במסכת ברכות (ל"ח א') במוציא כ"ע לא פליגי ואע"פ כן פסקו והלכתא המוציא, ואתמר עלה במאן דברך מוציא זהו שאומרים עליו אדם גדול הוא בשלמא אי אשמועינן המוציא שפיר אלא השתא מאי קמ"ל במוציא דכ"ע לא פליגי.**

30. פני יהושע מסכת פסחים דף ז עמוד א

שם אמר רב יהודה אמר רב הבודק צריך שיברך מאי מברך רב פפי אמר כו'. לכאורה משמע דעיקר פלוגתייהו דרב פפי ורב פפא לא הוי אלא בלישנא דעל ביעור ומשמע לעבר או להבא ובהא מלתא לחודא מספקא לתלמודא מאי מברך. **אלא דלפי"ז יש לדקדק אמאי מספקא ליה הכא טפי לענין חמץ מכמה וכמה ברכת המצות דמייתי**

הש"ס במסכת ברכות התורה וציצית ותפילין והרבה כיוצא באלו וכן בשבת בענין הדלקת נר חנוכה ובברכת המילה בפרק ר"א דמילה. לכך היה נראה לי דהכא בכלה מילתא מספקא ליה להש"ס מאי מברך אם יש לו לברך על בדיקת חמץ או לבדוק חמץ שהיא עיקר המצוה שעוסק בה עכשיו או אם יש לו לברך על הביטול שהוא עיקר מצותה מדאורייתא או על הביעור כיון שעיקר הבדיקה צורך הביעור היא, ומסקנן הנך אמוראי משמיה דרבא דמברך לבער או על הביעור והיינו משום דאין לו לברך על הבדיקה שאינה אלא מצוה דרבנן משא"כ הביעור היא מדאורייתא ואין לו לברך נמי על הביטול שהיא ג"כ מדאורייתא דמ"מ הביטול אינו אלא דברים שבלב כמבואר בפוסקים. אלא דאכתי יש לי לדקדק דלפי שיטת התוספות דלעיל בריש מכילתין [ב' ע"א ד"ה אור] דעיקר הבדיקה והביעור אפילו מדרבנן אינו אלא משום חומרא בעלמא שלא יבא לאכלו דאי לענין בל יראה בביטול בעלמא סגי ואם כן לפי"ז מאי ברכת וצוננו שייך הכא לענין בדיקה וביעור דהא בפ' במה מדליקין [כ"ג ע"א] מסקינן דהא דמברכינן וציונו במצות דרבנן היינו מלא תסור דכל דתקנו רבנן כעין דאורייתא תקון, ואם כן לפי"ז משמע בפשיטות דלא שייך ברכה כה"ג במצוה דרבנן שכל עיקרה אינה אלא משום סייג וגדר דלא לפגוע באיסור לא תעשה דאורייתא. ולענ"ד נראה ברור דברכה כה"ג לא אשכחן בשום דוכתא. ולפענ"ד צריך עיון ליישב שיטת התוספות בזה מיהו לפי מה שכתבתי לעיל בריש מכילתין ובכמה דוכתי בפירקין דעיקר הביטול לא מהני מדאורייתא אלא לענין לא תעשה דכל יראה משא"כ לענין עשה דתשביתו היכא דאפשר לבער לא סגי בביטול וא"כ אתי שפיר טובא בפשיטות דשייך ברכת וצוננו בשעת בדיקה כיון שבדיקה זו היא צורך הביעור ודעתו לבער חמץ הנמצא ודו"ק:

31. פני יהושע מסכת פסחים דף ז עמוד ב

בתוספות בד"ה והלכתא על ביעור חמץ יכול הוא לומר כן כו' או שמא דוקא על ביעור כו' עד סוף הדיבור. ועיין בלשון הראש"ש ז"ל ובלשון הר"ז ז"ל בשם הראב"ד שכתבו דמה שמברכין על ביעור ולא לבער היינו משום דאמרין בברכות [ל"ח ע"א] לענין המוציא או מוציא דיותר יש לברך המוציא משום דמברכותיו של אדם ניכר אם הוא תלמיד חכם דלעולם יש להשמיע חידוש בענין הברכות עי"ש באריכות... אמנם כן לפי מה שכתבתי לעיל אין צורך לכל זה דשפיר י"ל בפשיטות דדוקא לענין בדיקת חמץ מסקינן דהלכתא על ביעור והיינו משום דלבער משמע דקאי הברכה על המעשה ביעור שעושה עכשיו כמו בכל הברכות שאדם מברך עובר לעשייתן דהיינו סמוך לעשייתן ואם כן יש במשמע שהברכה היא על הביטול שעושה בבדיקה שזה עיקר ביעורה מדאורייתא. ובאמת אינו כן שלא תקנו חכמים ברכה על הביטול שאינו אלא דברים שבלב ולא מצינן שמברך ברכה על דברים שבלב כמ"ש המפרשים והפוסקים בה' פסח מש"ה יש לפרש על ביעור שזה מורה שהברכה היא על הביעור שרוצה לעשות למחר באותו חמץ עצמה שמוצא בשעת הבדיקה שעל זה עיקר הברכה כיון שהבדיקה תחלת הביעור הוא:

32. רש"י מסכת פסחים דף ז עמוד ב

פסח וקדשים - הבעלים נצטוו דכתיב (ויקרא א) וסמך ידו ושחט.

33. רש"י מסכת פסחים דף ז עמוד ב

רש"י ד"ה פסח הבעלים נצטוו כו'. לכאורה מזה סתירה להש"ך בחו"מ שפ"ב סק"ד שכתב דמי שהוא מוהל אינו רשאי ליתן לאחר את בנו למוהלו ומבטל בזה מ"ע. הרי שחיטת קדשים דג"כ נצטוו בעליו ובכולי הש"ס מוכח דכהנים היו רגילין לשחוט. ועי' מש"כ בברכות (לא ב) אמנם ק"ל הרי במנחות (יט) אמרי' אי מה כו' אף שחיטה בבעלים והוא לא מצית אמרת כו'. וצ"ל דהתם הכוונה שאינה לעיכובא אבל מ"מ מצוה בבעלים והעיקר נ"ל דכונת רש"י שהבעלים נצטוו שישתדלו בשחיטת קרבנם אם ע"י עצמו או ע"י שלוחן:

34. תוספות מסכת פסחים דף ז עמוד ב

בעידנא דאגבהה נפיק ביה - וא"ת כיון דנפק היאך יברך והלא צריך לברך עובר לעשייתו ואומר ר"י אע"ג דנפק אכתי עוסק במצוה שצריך לנענע בקריאת הלל (סוכה לז:).

35. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת פסחים דף ז עמוד ב

דבעידנא דאגבהה נפק ביה. הילכך אין ראוי לברך ליטול לולב כיון שכבר נטל וקיים מצוותו. והקשו בתוס' א"כ איך יברך כלל הא בעי לברך עובר לעשייתו, ותיירצו שאכתי עוסק במצוה לפי שצריך לנענע בהלל. וצ"ב דהרי את חיוב המצוה מה"ת כבר קיים, [1] וצ"ל דכיון שעדיין עוסק בקיום מצוה הראשונה יש לו שייכות למצוה

ויכול לברך וחשוב עובר לעשייתן, [2] עוד י"ל דהרי כל חיוב הברכה הוא מדרבנן ודין נענוע הוא מדרבנן א"כ בקיום חיוב המצוה מדרבנן אכתי לא סיים המצוה.

ומה שנקטו התוס' לפי שצריך לנענוע בהלל ולא כתבו בסתם שבנטילה לבד לא סגי מאחר שהמנהג הוא לנענוע לד' רוחות העולם ולכ' נראה שבזמן התוס' לא נהגו כמותינו בזה ולא היו מנענעין אחר הברכה... ואין להקשות דא"כ תהא תפלת שחרית וכו' הפסק בין הברכה לנענוע דההלל (להנהיגים ליטול לולב קודם שחרית) דז"א דודאי הברכה קאי על עצם נטילת הלולב אלא דבכדי שתהא מעלת עובר לעשייתן סגי במשך המצוה שנמשך לנענוע דבהלל.

36. חידושי הרישב"א מסכת פסחים דף ז עמוד ב

הא דאמרינן הנכנס לישב בה אומר ברוך אקב"ו לישב בסוכה. כתב הרי"ט ז"ל כבר כתבנו במקומו במסכת סוכה (ע"ש מ"ו א') שאינו צריך לברך מעומד כדי שתהא ברכה קודמת לעשייה כי בכל המצות הנמשכות כגון תפילין וציצית וסוכה וכל כיוצא בהן אע"פ שהתחיל בהן עדיין נקרא עובר לעשייתן ולא הקפידו אלא לאפוקי לאחר גמר עשייתן דלא וכמו דאמרנו גבי לולב, ולשון לישב בסוכה שתקנו בברכה אינו לשון ישיבה אלא לשון עיכוב ודירה, ולשון הכתוב בסוכות תשבנו, [1] מעתה יכול לישב בסוכה ומסדר ברכתו על הכוס כשהוא מיושב [2] ושלא כדברי הר"מ במז"ל (פ"ו מה' סוכה הי"ב), ע"כ.

37. חתם סופר מסכת פסחים דף ז עמוד ב

כל המצות כולן מברך עליהם עובר לעשיותן דקדק לומר כל המצות והיה די באומרו חייב לברך על המצות עובר לעשייתן י"ל משום דמבואר בכוזרי טעם הברכה שיהי' ההכנה לעשיית המצוה וקבלת הקדושה והיא ע"ד שהוסיפו המקובלי' עתה לומר הרני מזמן וא"כ הי' אפשר לומר דוקא במצות שהם הכנת קבלת תוספת קדושה כאכילת פסח וקדשים או מצה והדומה ישיבת סוכה והנחת תפילין ורבי' כאלו לזה יצטרך ההכנה קודם עשייתן משא"כ מצות שטעמם להעביר גילולי' מן הארץ כביעור חמץ והדומה ולדעת המקובלי' גם חתוך הערלה מסוג זה על זה א"צ הכנה ומכ"ש במצות שטעמם לתת גם חלק להס"ם לסתום פיו כשעיר המשתלח ורוב סעודת מצות מזה הסוג וה"א שברכתן הוא רק ברכת השבח ויכולי' לברך אח"כ כמ"ש הר"ן בברכת השבח קמ"ל כל המצות דייקא וזה מרומז במקראי קדש דמייתי דויעבר את הכושי הוא בשורת מפלת הרשעים כביעור חמץ והוא עבר לפניהם הוא הכניעה לעשו הרשע ויעבר מלכם לפניהם הוא הכנה לתוס' קדושה וק"ל:

38. רישב"א על פסחים דף ז/ב

וכתב הרי"ט ז"ל וטעם זה שאמרו חז"ל לברך על המצוה עובר לעשייתן [1] כדי שיתקדש תחלה בברכה ויגלה ויודיע שהוא עושה אותה מפני מצות השי"ת, [2] ועוד כי הברכות מעבודת הנפש וראוי להקדים עבודת הנפש למעשה שהיא עבודת הגוף:

39. רא"ש מסכת פסחים פרק א

ומיבעי ליה לאיניש לברוכי ברישא והדר בדיק. דאמר רב יהודה אמר שמואל כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן. אמר רב חסדא חוץ מן הטבילה. מ"ט(ל) דאכתי גברא לא חזי. ת"ר טבל ועלה בעלייתו אומר בא"י אמ"ה אקב"ו על הטבילה [1] ומפרשי לה רבנו דבטבילת גר בלבד קאמר דלא מצי למימר קודם טבילה אקב"ו אבל שאר חייבי טבילות מברכין ואח"כ טובלים דהא קי"ל נדה קוצה לה חלה ומחייבא לברוכי להפריש חלה. ותנן נמי (ברכות כו א) גבי זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע צריכין טבילה טעמא דראה קרי ופלטה שכבת זרע צריכין טבילה הא לא ראה קרי ולא פלטה ש"ז קורא ומתפלל ואין צריכין טבילה. [2] ור"י מפרש דאין למחות בנשים שמברכות אחר טבילה ולא קודם כיון דאיכא גר דלא מצי לברך עד לאחר הטבילה לא פלוג. [א] והאי טעמא נמי שייך בנטילת ידים שנהגו לברך אחר הנטילה לפי שבבקר כשידיו מלוכלכות לא מצי לברוכי עד אחר הנטילה לכך נהגו לעשות כן אף בנטילה דסעודה. [ב] ועוד יש טעם אחר בנטילה כיון דמברך קודם ניגוב גם זו מצות נטילה כדאמרינן בסוטה (דף ד ב) כל האוכל פת בלא ניגוב כאילו אוכל לחם טמא:

40. תוספות פסחים דף ז/ב

על הטבילה - אומר ר"ח בשם הגאון דוקא בטבילת גר דלא חזי קודם טבילה דלא מצי למימר וצונו דאכתי נכרי הוא אבל שאר חייבי טבילה כגון בעל קרי וכיוצא בו מותר לברך כדאמרינן בפ' מי שמתו (ד' כב.) נהוג עלמא כתלתא סבי כר' יהודה בבעל קרי שיכול להתפלל ולברך וילמוד קודם טבילה אעפ"כ אומר ר"י דאין לגעור בנשים שמברכות אחר הטבילה כיון דאיכא טבילת גר דלא מצי לברך לא חילקו וכן בנטיילת ידים לא חילקו בין נטילה של אחר בית הכסא דלא מצי לברך קודם מיהו בנטיילה יש טעם אחר לברך אחר נטילה קודם ניגוב כדאמרינן (סוטה ד' ד:) האוכל לחם בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא [3] וי"מ דבכל טבילות קאמר דגברא לא חזי דקודם שירד למים אינו צריך לברך דילמא משום ביעתותא דמיא מימנע ולא טביל ואחר שירד אז הוא ערום ואסור לברך משום דלבו רואה את הערוה:

41. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת פסחים דף ז עמוד ב

חזין מן הטבילה. כתבו תוס' דאומר ר"ח בשם גאון דדוקא בטבילת גר דלא חזי קודם טבילה דלא מצי למימר וצונו דאכתי נכרי הוא בו תיקנו לברך אחר טבילה משא"כ בשאר חייבי טבילות, ור"י אומר דאין לגעור בנשים שמברכות אחר הטבילה כיון דאיכא טבילת גר שאינו יכול לברך קודם הטבילה לא חילקו.

והנה השל"ה (שער האותיות אות ק' ס"ק ס"א הביאו הבאה"ט יו"ד ס' ר' ועע"ש דגו"מ) כתב בנדה הטובלת שתטבול ב' פעמים ותברך אחר טבילה הראשונה קודם טבילה השנייה ותצא ידי שתי הדעות. וקשה שאחר שטבלה ונטהרה אין לה מה לטבול שוב וברכה זו אינה עובר לעשייתה של טבילה השנייה שאינה מחוייבת בה ואין בטבילה הנוספת ולא כלום.

[A] ויש מן האחרונים שפירש בכוונת השל"ה שנעשה כאילו התנתה שלדעת ר"ח בשם גאון אכן אין בכוונתה ליטור בטבילתה הראשונה. ואין הדברים נכונים, שהרי כיון שעולה לה טבילה אף שלא לדעת, וגם כשנפלה בנהר וטבלה נטהרה, א"כ ה"ה דלא מהני כוונה שלא ליטור, דכל שטבלה כל גופה במים עלתה לה טבילה. (ועי' מ"ש חולין ל"א ע"א).

[B] ונראה לפרש כוונת השל"ה שתיקן לנהוג כן שתטבול פעם שנייה לאחר הברכה כדי שלא יטעו לומר בשאר מצות שאין צריך לברך עובר לעשייתן ומהני גם אחר עשייתן, ולמיגדר מילתא קעביד שתדע שבכ"מ מברכים עובר לעשייתה. (ולמעשה נוהגות היום לטבול יותר מב' טבילות הנ"ל, ויש ענין בזה).

ונראה דהיכא שתיקנו לברך אחר עשיית המצוה שהוא תיכף ומיד ועכ"פ כ"ז שעסקין בהמצוה אין בו דין הפסק ואף אם אסור לדבר ולהפסיק כלל, מ"מ אם דיבר בין גמר המצוה לברכה לא הפסיד ברכתו ויכול לברך כל עוד ששייך למצוה ולא נתנתק מעשייתה.

42. ספר תורת משה לחת"ס - הגדה של פסח

עבדים היינו לפרעה במצרים, מה שמקשינן הראשונים למה לא תיקנו ברכה שציונו לספר ביציאת מצרים ויש מתרצין שנכלל בברכת דאשר גאלנו ואינו מובן לכאורה דלמה לא מברכין עובר לעשייתו קודם שמתחילין לספר ההגדה וי"ל דאיתא בפרק ערבי פסחים מתחיל בגנות ומסיים בשבח עבדים היינו מתחלה עע"ז היו אבותינו וכו' והנה כמו שחייב אדם לראות את עצמו קרבו המקום לעבודתו והיום בלילה הזה שיצאנו ממצרים התחיל לעבוד את השם בתחלה בהמצות הנוהגות אותן לילה והנה מציינו בטבילת גרים שמברכין לאחר טבילה מפני שקודם טבילה אינו יכול לומר וצונו (פסחים דף ו' ע"ב) הכא נמי קודם ספור יציאת מצרים אינו יוכל לומר וציונו מפני שעדיין אנו בבחינה כאלו הי' מעובדי ע"ז ולאחר הספור שיוכל לומר וציונו אז הוא נכלל בברכת אשר גאלנו ודו"ק וזה הוא כונת המסדר הגדה כהא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים יען דאנו פורסין מצה שלימה קודם ספור יציאת מצרים בלי ברכת המוציא מה שאין אנו עושין כן בשאר ימות השנה (שמברכין תחלה ואח"כ בוצעין כדי שיברך על השלימה) שגם זה מורה על כוונת ענין הנ"ל שאנו רואין עצמינו כאלו היינו עכשיו עע"ז לכך אנו פורסין אותו בלי ברכה כמו שאכלו אבהתנא בארעא דמצרים שהיו פורסין בלא ברכה שלא היו מצוין על כך עדיין (שהיו חנם ממצות) עד לאחר גאולתן שקבלו התורה:

43. שערים מצויינים בהלכה

בודקין את החמץ לאור הנר, מנא הני מילי.
תמהו הצל"ח והחת"ס, מאי שאלת
הש"ס "מנא הני מילי", כיון דאור אורתא
הוא, פשיטא דצריך נר, וכי בחשיכה יבדוק.
ופירשו דשאלת הגמרא הוא, למה תיקנו
לבדוק בלילה לאור הנר, יבדוק בבוקר לאור
היום קודם שהולך למלאכתו. והצל"ח הוסיף
דהשאלה הוא, למה בנר ולא באור האבוקה,
ועל זה משני הגמ', דילפינן מקראי מציאה
מחיפוש כו' נרות מנר, דכתיב "נר ה' נשמת
אדם", והיינו נר יחידי.

44. ספר חתם סופר על מסכת פסחים דף ז/ב

וכתיב ויחפש בגדול החל וגו'. במהרש"א ח"א הק' דה"ל לאתויי מקרא דקודם גבי לבן ויחפש ולא מצא
את התרפים ות"י דחוק והפשוט דלבן לא חפש כראוי שהרי לא מצא ולא בעי למילף מניה ואולי רמו לן
מ"ש הראשונים שהנכון שאחר יתפוש הנר והבעל בית יבדוק ומשמע לי שכן היה החפוש דאחי יוסף לאחר
דמבואר שאותו יום שבת היה כמאחז"ל במדרש וטבח טבח והכן וכ' בס' מגדל דוד שלכן ציוה לאשר על ביתו
מהר רדוף אחרי האנשים קודם שירחיקו תחום שבת כי יוסף ואנשיו שמרו שבת גם בחו"ל ולא השבטים וא"כ
ע"כ שלוחו של יוסף המחפש לא תפש הנר כ"א אחר. ...

45. הרב מטשעבין

ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימצא. יש לבאר באופן נפלא מה
שהביאה הגמרא פסוק זה. הנה יש להבין, טעם מנהגנו להניח עשרה
פתיתים בעת הבדיקה שלכאורה הוא תמוה, שמצניעים מלכתחילה על מנת
למצוא. לזאת, הביאה הגמרא הפסוק המדבר בהצנעת הגביע באמתחת
בנימין, ששם הלא היתה ההצנעה רק לשם המציאה והחיפוש, שהרי זו
היתה כוונת יוסף. ומכאן סמך למנהג.

46. דף על הדף פסחים דף ז עמוד ב

בגמ': מנא הני מילי אמר רב חסדא למדנו מציאה מציאה ומציאה מציאה וכי' וכתוב התם ויחפש בגדול החל
ובקטן כלה וימצא כו'.

עיין ברמ"א (סי' תל"ב סעיף ב') שהביא המנהג להניח פתיתים חמץ כדי שלא יהא ברכתו לבטלה. ובבאר היטב
שם בשם האריז"ל כתב להניח עשרה פתיתים ויש בזה סוד גדול. ועיי"ש בחק יעקב שהביא מהראב"ד בתמים
דעים שדחה המנהג וכתב שהוא מנהג נשים. ובשם מהר"י וי"ל כתב טעם המנהג דעל ידי שיש לו חמץ
לשרוף מחר, יזכור בזמן הביעור לבטל, משא"כ אם לא ישאר לו שום חמץ עלול לשכוח מחר לבטל בזמן הביעור.
והחק יעקב כתב טעם להמנהג שאם יהא רגיל לבדוק ולא ימצא חמץ יתירשל ויפשע מלבדוק, לכן מניחין
לו פתיתין כדי שעל ידי זה יתאמץ לחפש היטב.

ועיין עוד מה שהארכנו לקמן ט' ע"ב ד"ה שמא יניח עשר וימצא תשע.

כתב בספר בצילו חמדתי (ע' קל"ג) בשם הגאון מטשעבין זצ"ל: איתא בשלחן ערוך או"ח (הלכות בדיקת חמץ סימן תלד סעיף ב') הגה, ונוהגים להניח פתיתי חמץ במקום שימצאם הבדוק כדי שלא יהא ברכתו לבטלה, ורבנו זצ"ל אמר בשם ה"זיגער מאכער" מהעיר דומברובא, כי מה שמניחין פתיתי חמץ לפני הבדיקה, אף שנראה כחוכא ואיטולא שהרי הניחום שם בדווקא. אמנם הילפותא במסכת פסחים על בדיקת חמץ הוא (ז ע"ב): תנא דבי רבי ישמעאל לילי ארבעה עשר בודקים את החמץ לאור הנר, אע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר, שנאמר (שמות יב, יט) שבעת ימים שאר לא ימצא, ואומר (בראשית מד, יב) ויחפש בגדול החל ובקטן כלה, ושם הרי הניח מנשה את הגביע מדעת באמתחת בנימין, רואים מכאן שאע"פ שהניחום שם מדעת נקראת חיפוש, הוא הדין בדיקת החמץ אע"פ שהניחום שם מדעתו, הוי בדיקה ע"כ.

הג"ר אליקים דבורקס שיחי' כותב: מפורסם מאחד הגדולים ויש מיחסים זאת לגר"א שתמה מדוע הגמ' לא הביאה ממה שנאמר בלבן "ויחפש התרפים ולא מצא", והוכיח מזה למה שמבואר בשם האריז"ל להניח עשרה פתיתין לפני בדיקת חמץ. ולכאורה מה שייך חיפוש בדבר שידוע לו, שהרי הניחו הגביע באמתחת בנימין במכוון. אלא מכאן אפשר להביא ראייה למנהג האריז"ל, כמו בגביע שהמחפש הגביע ידע היכן נמצא הגביע אעפ"כ נאמר בו לשון חיפוש ומציאה ע"כ.

ושמעתי מהגאון ר' עזריאל אורבאך שליט"א שחוננו מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א מפזר בעצמו הפתיתים ולא ע"י אחר, וזאת על סמך ענין זה דשייך חיפוש גם בדבר שידוע בו. כמו"כ מובא בספר טעם ודעת פרשת מקץ (להגר"מ שטרנבוך שליט"א) שכך נהג גאב"ד טשעבין זצ"ל.

שח לי הגאון ר' פנחס שינברג שליט"א שגם הוא סובר כן לפי מה שכתב הרא"ש (בפסחים פ"א ס"י) שהברכה שמברכין על ביעור חמץ בלילה בעת הבדיקה ולא בבוקר בעת ביעור חמץ, משום שהברכה היא על תחילת הביעור שמתחיל הביעור שמתחיל בשעת הבדיקה, וא"כ אין ענין לבדוק החמץ במקומות שלא יודע היכן נמצא החמץ, אלא העיקר הוא להתחיל בביעור חמץ, ולכן הגם שהוא בעצמו הניח הפתיתין מקודם מועיל ע"כ.

47. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת פסחים דף ז עמוד ב

בדיקת חמץ בנר מה"ת הלמ"מ או דרבנן

לאור הנר וכו' מנא הנ"מ וכו'. כתב הר"ן בריש פרקין להוכיח שיטת רש"י דדין בדיקה הוא מה"ת מסוגיין דילפינן לדין בדיקת הנר מקרא ושם בד"ה שמא וכו' הוסיף וכ"ת דאסמכתא בעלמא נינהו, ליתא דהא חזינן תנאי דאיפלגו חמץ במה מבערו ואם אתה אומר שאין לנו מן התורה אלא ביטול מהו ביעור זה שנחלקו עליו עיי"ש. וצ"ב דלא משמע דהך דרשא הוי דרשא גמורה, וביותר דתנא דבי ר"י קאמר דהוי זכר לדבר, ועוד דלא משמע דנר הוא מה"ת. וצ"ב פשטיה דלישניה דהר"ן. ושמא הוי בדיקה בנר הלל"מ וצ"ב. ועכ"פ הוא דבר מחודש שמי שלא בדק בנר ביטל מצוה מה"ת להר"ן, וצריך תלמוד.

1. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת פסחים דף ז עמוד ב

טעם הבדל הברכות של טלית גדול וט"ק בלמ"ד ו"על"

מיתבי הנה הש"ס מקשה מכמה מצוות להוכיח שתיקנו בלשון "על" ולא "בלמד". ועי' בראשונים שהאריכו בכללי ברכת המצוות וישבו על המדוכה אימתי מברכים בלי ואימתי ב"על" ור"י כתב בתוס' שלא מצא טעם לכל הברכות.

וקשה בייחוד דבמצות ציצית גופא מצינו הבדל שבטלית גדול תיקנו לברך "להתעטף בציצית" ובטלית קטן תיקנו לברך "על מצות ציצית" והיא סתירה מיניה וביה באותה מצוה.

[1] וכתב הדרכי משה באו"ח סימן ח' סק"ה דהעיקר לברך להתעטף אלא שטלית קטן חששו בזה שא"י ידו"ח בזה מאחר שלא רגילים לעשות כשיעור, הלכך מברכים להשי"ת שבח כללי שנתן לנו מצות ציצית ואע"פ שאין מקיימין אותה כתיקנה, ובזה מתאים יותר לשון לשעבר "על" מצות ציצית. והוא כעין מ"ש התוס' ע"א ד"ה כלבער בשם ר"ת על להכניסו בברית (וכן היה בזמנם והיום אפשר דרא ועושים טלית קטן כשיעור) וע' בדרישה שם סוסק"א שהביא דבריו.

[2] וטעם נוסף נתבאר דבעינן לכתחילה לחיוב וקיום מצות ציצית תורת בגד שהוא כסותך אשר תכסה בו. וא"כ מובן דטלית גדול שהכל יוצאים בו לרה"ר ובפרט בשויו"ט שמתהלכים בו ברחובות קרייתינו בירושלים והוא צורת דין קיום המצוה, משא"כ טלית קטן אין ההמון לובשים אותו בחוץ וכו"ע אין יוצאים בו לרה"ר ולכך גם אם יש בו כשיעור, מ"מ אינו צורת המצוה. הלכך אין מברך עליו בלשון ברכת המצות אלא בלשון הודאה להשי"ת על המצוה שנתן לנו, וכנ"ל.

אבל אין להקשות בברכת תפילין שמברך על של יד להניח תפילין ועל של ראש על מצות תפילין (לנוהגים כן), דשם הש"ר הוא המשך וגמר ההנחה של יד ולכך שייך בו לשון "על" ועל של יד יברך להניח (וע' רא"ש שם).